

MIS OLII JA MIDA EI OLNUD

Lisandusi kahele kirjutisele

TIIU EREL T

Ajaloolane Margit-Mariann Koppel avaldas ajalehes Eesti Ekspress 23. augustil 2007 artikli Elmar Muugi saatusest „Mahalaskmine pärast surma”. Autoril on aluseks olnud E. Muugi arreteerimistoimik (ERAF, f 130, s 547), mida varasemad kirjutajad pole kasutanud (nt Vääri 2002). Seetõttu saab artiklist esimest korda teada Muugi arreteerimise põhjustest ja tema käekäigust 14. juunist 1941 kuni surmani vangla haiglas 20. novembril 1941. Surmakoha suhtes on surmatunnistuse ja rehabiliteerimistõendi vahel vastuolu: esimese järgi Sosva vangilaager, teise järgi Sverdlovski linn. Igatahes on mõlema järgi tegemist Sverdlovski oblastiga. Seega olen raamatus „Eesti keelekorraldus” eksinud, märkides hukkamiskohana naaberoblasti – Tšeljabiniski oblasti (Erelt 2002a: 123). Võtsin aluseks kolleegide hulgas levinud teadmise ja „Eesti entsüklopeedia” (EE 6: 468; EE 14: 306). Aga ütleb ju M.-M. Koppelgi: „Siinkohal ei jää üle muud kui nentida, et arhiivitoimikus Muugi kinnipidamiskohana märgitud Sevurallag oli suur ja lai.”

See fakt on edaspidiste eksimuste vältimiseks küll oluline õiendada, kuid siinseid ridu panen kirja teisel põhjusel. M.-M. Kopli artiklis seisab: „Muugi kirjutatud kooliõpikud, mida kutsuti Muukideks, keelustati, tema nimi sundunustati. Ei ole siis imestada, et tänapäeval on see nimi avalikkusele peaaegu tundmatu ja et Elmar Muugi panusest keeleteadusse teatakse üsna vähe.” Väited on liiga lahmivad olemaks õiged. Pärast sõda asendati ju kõik õpikud, sh kooligrammatikad, uute, nõukogude õpikutega. E. Muugi „Väikesest õigekeelsussõnaraamatust” (eelkõige seda on lühidalt kutsutud Muugiks) anti 1945. ja 1946. aastal välja kolm uustrükki, aga tõepoolest juba autori nimeta. Väide, et Muugi nimi on „avalikkusele peaaegu tundmatu”, peab paika, aga taustana arvestatagu, et eesti avalikkus ei tea niikuinii rohkem keelemeeste nimesid kui Aavik ja Veski, rääkimata iga keeleteadlase panusest.

Kehv on see, et kirjutisest jääb lehelugejale mulje, nagu oleks Elmar Muuk tundmatu suurus ka eesti keelekorralduses, nagu poleks kogu Vene aja ning praegugi tema tööd väärtustatud. See on asjatundmatu stampväide, mis häirib väga. 1940. aastate lõpus ja 1950. aastail ei saanud temast tõepoolest rääkida-kirjutada, kuid kuue-, seitsme- ja kaheksakümnendail oli pilt teine. „Eesti nõukogude entsüklopeedias” on Elmar Muugi kohta korralik artikkel, v.a ainult see, et ei saadud nimetada tema surmakohta (ENE 5: 260). Surmaajaks on märgitud ainult aasta 1941, kuud ega päeva pole, mis andis küll igale eestlasele selge vihje surma asjaolude kohta. Entsüklopeedia teises väljaandes (EE 6: 468) jääb artikkel üldiselt samaks, oluline lisandus on vangilaagris hukkamise kohta novembris 1941 (päev märkimata).

Eesti keelekorralduses on Elmar Muugi tööd alati väärtustatud. Temast pidasid palju minu kolleegid Rein Kull ja Henn Saari, eriti viimane arvas

ennast mitmeski suhtes just Muugi järglaseks. Muuhulgas rõhutas ta, et E. Muugi morfoloogiasüsteemi pole kasutajasõbralikkuse poolest seni ületada suudetud, mistõttu ka H. Saari poolt ÕS 1999 tarvis koostatud morfoloogiasüsteem põhineb Muugil.

Juba nõukogude ajal ilmusid Arnold Kase ja Karl Mihkla ulatuslikud artiklid Elmar Muugi tegevuse kohta (Kask 1970, Mihkla 1972). Eesti keelekorralduse loengutel Tallinna Pedagoogilises Instituudis 1984. ja 1986. aastal ning Tartu Ülikoolis aastail 1995–2006 käsitlesin alati põhjalikult nii E. Muugi keelekorralduslikke põhimõtteid kui ka tema osatähtsust eesti kirjakeele normide kujundamisel ja kinnistamisel. Teda käsitleb peatükk raamatus „Eesti keelekorraldus” (Erelt 2002a: 123–137; vt ka lk 205–206 ning lugemikuosas lk 343–360). E. Muugi 100. sünniaastapäeva puhul pidasin temast ettekande Emakeele Seltsi kõnekoosolekul (13. XII 2001) ja kirjutasin seltsi aastaraamatus, tuletades meelde tema aktiivset osalust ES-is 1920. aastate teisel poolel ja 1930. aastail (Erelt 2002b). Eduard Vääri sulest ilmus juubeliartikkel (Vääri 2002; sellelegi kirjutisele on mul vastuväiteid, mis paraku nüüd juba hilinenud). Sellega olen loetlenud ainult neid käsitlusi, mis on otseselt Muugist, kuid tema töödest on üsna rohkesti kirjutatud mitmesugustes muudeski seostes (ning kes on tema seisukohti kritiseerinud, pole seda teinud poliitilistel põhjustel). *Sapienti sad.*

Valter Tauli 100. sünniaastapäeva puhul kirjutas Raimo Raag Keeles ja Kirjanduses artikli „Valter Tauli elust ja keelelisest tegevusest” (2007: 857–863). Juba kirjutise teine lause ütleb: „Et valdav osa tema elust ja tegevusest möödus paguluses, on ta isik ja teaduslik panus jäänud Eestis vähem tuntuks” (Raag 2007: 857). On tõepoolest õige, et V. Tauli isikust ja elukäigust Rootsis oleme vähe teadnud ning R. Raagi põhjalik käsitlus kõige selle kohta on ainult tänu väärt. Kes siis veel kui mitte Tauli õpilane ja lähedal seisnud lingvist suudaks nii usaldusväärse pildi anda. Et aga Eestis oleks V. Tauli teaduslik panus vähe või vähem tuntud, see ei vasta tõele. Muidugi kordan üle, mis eespool E. Muugigi kohta ütlesin: „lai avalikkus” ei tea vanadest ega uutest keelemeestest tuhkagi, Eesti meediat huvitavad sensatsioonilised või „sensitiivsed” isikud. Filoloogide ringis aga on tuntud ja tuntakse V. Tauli töid hästi, olgu need siis keeletüpoloogia, eesti keele grammatika või keelekorraldusteooria kohta. Entsüklopeediad on küll avaldanud korrektsed artiklid üldsusegi tarvis: ENE 7: 502; EE 9: 312; EE 14: 522. Artikli „Keelekorraldus” autorina kirjutasin nii Tauli kui ka Muugi sisse ka Eesti üldkõitesse (EE 11: 595–597).

Valter Tauli „Eesti grammatika” kohta (Tauli 1972; 1980; ka inglise keeles vastavalt 1973 ja 1983) ilmus Udo Uiho ja Mati Erelti põhjalik ülevaate-line retsensioon (Uiho, Erelt 1982). Siinse ajakirja pikaajalisem lugeja peaks teadma, et selline retsenseerimishuvi grammatikakirjanduse vastu on suhteliselt haruldane. Grammatikat tutvustas ka ajakiri Советское финно-угроведение. V. Tauli grammatikasse vaatavad sisse kõik eesti grammatika probleemidest kirjutajad ja ka viitavad tema seisukohti rohkesti. Valter Taulile on pühendatud üks Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli keeletüpoloogia kogumikest (Estonian: Typological Studies II 1997).

Eesti keelekorralduses on V. Tauli olnud väga hinnatud ja erinevalt teistest keelekorraldajatest isegi lauskiidetud. On ka põhjust: tema „Keelekorral-

duse alustes" (1968, ka ingl 1968) esitatud keelekorraldusteooria on just teorianana ilus. (Võrdluseks: Henn Saari keelekorraldusteooria ei ole paraku kaugeltki nii tuntud, kuid väärriks samuti esiletõstmist.) Kõik mured ja vastuolud, mida Tauli sugugi ei eita, tulevad kaela keelekorralduspraktikas. Eesti filoloogidest üliõpilased on minu eksamil tema töid ja põhimõtteid sageli vastama pidanud. Ülevaade V. Taulist keelekorraldajana on raamatus „Eesti keelekorraldus”, seal on esmakordselt ka paar kriitilist nooti (Erelt 2002a: 159–174; lugemikuosas lk 400–425). Tauli ise on kirjutanud kriitilised ülevaated J. Aaviku ja J. V. Veski kohta (Tauli 1963; 1982), selline põhjalikum käsitus meil tema enda teooriast veel tõepoolest puudub. Oma raamatus (Erelt 2002a: 169–172) olen pikemalt üle vaadanud V. Tauli viimase keelekorraldusteoreetilise artikligi, avaldatud kaks aastat enne surma (Tauli 1984). Põhjusi proportsioonitult pikaks neljaleheküljeliseks ülevaateks oli kaks: 1) pean seda kirjutist tema keelekorraldusliku elutöö kreedoks; 2) see kirjutis on Eestis tõesti üldiselt tundmatu väljaande harulduse tõttu. Oleme seda kitsamas ringis tundnud vaid tänu sellele, et ta meile omal ajal kogumiku läkitas. Raimo Raag oma põhjalikkusest hoolimata seda kirjutist millegipärast ei maini, võib-olla Valter Tauli sealse ülima instrumentalismi tõttu.

Olen V. Taulit päriselt näinud ainult ühe korra, kui ta ainus kord oma pagulusaja jooksul Eestis käis: fennougristika kongressil Tallinnas 1970. aastal. Niisamuti oli see ainus kord, kui ta sai kokku tollase keelekorraldusjuhi Rein Kulliga. Kuid V. Tauli jälgis eesti keelekorralduselu pidevalt suure huviga, soovides isegi kõigi uute oskussõnastike endale läkitamist. Omalt poolt tegi ta kõik, et tema enda tööd oleksid Eestis keelekorraldajail käepärast: saatis raamatuid ja artikliseparaate. Tal oli kirjavahetus Rein Kulliga, kelle järelejäänud paberite hulgast tuli välja kuus kirja. Esimeses neist, 16. XII 1970 kuupäevaga kirjas T. Ereltile ja R. Kullile tänab Tauli talle läkitatud morfoloogiaartikli eest (Erelt, Kull 1970; selle artikli saatuse kohta vt Erelt 2002a: 180). Ta kirjutab: „Olen teiega enamasti ühel arvamusel. Üsna õigesti rõhutate ühiskeele uurimise tähtsust. Olen seda ka ise teind mitmel korral, ms. ÕKPM-s [„Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid” – T.E.]. Kas ei saa siin KKI midagi ette võtta? Muidugi ei saa ühiskeelsuse printsiipi võtta ainukeseks kriteeriumiks võistlevate teisendite hindamisel, ka mitte enamusprintsiipi. Ühe vormi teisele eelistamisel peaks esmaseks kriteeriumiks ikka olema vormi otstarbekohasus, lihtsus ja süsteemipärasus.” Edasi esitab Tauli oma eriarvamused: ei toeta käänamise *mõru* : *mõruda* ja *nüri* : *nürida* lisamist; toetab *kõneleda*-tüübi tervikparadigmat; soovib *korter*- ja *number*-tüübi vahekorra lahendamisel lihtsuse tõttu eelistada *korter*-tüüpi; ennustab 1. silbi rõhuga *transistori* ja *ofseti* normi läbikukumist; tingimata soovib *essee*-tüüpi sõnade arvamist *koi*-tüüpi (s.o *portreesid*, mitte *portreid*). Kokku ütleb ta: „Näete ma sain ainult viis punkti milles tõin esile teie omadest erinevaid arvamusi. Üldiselt arvan et ÕS-i uue trüki valmistus on õigetes ja tublides kätes. Soovin teile palju jõudu selle täbara ülesande teostamisel, ja julgust traditsiooni muuta kui vaja.” Niisiis väljendab see kiri uue õigekeelsussõnaraamatu tegijatega paljuski ühesuguseid ootusi ja lootusi.

ÕS 1976 tuleb trükist välja 1977. aasta jaanuaris ja V. Tauli reageerib kirjaga R. Kullile 16. II 1977. Lühikeses kirjas esitab ta märkused teda enim häi-

rinud lahenduste kohta: ÕS 76 märgib nagu ÕS 60-gi hääliku-, mitte silbi- völdet; lühikese illatiivi ja pluurali partitiivi ning *i*-pluurali tüübitine lahendus olevat „selge metoodiline viga”. Ja arusaadav, et ta kirjutab: „Ka ÕS-s rakendatud keelekorralduspõhimõtted ei ole mulle selged. Miks näit. ei ole lubatud kõnekeeles laialt ja ammu tarvitatud vormi *ma tuleks* (mis on ms. kooskõlas paljudes keeltes esineva isikulõppude kadu tendentsiga), kuna lubatud on tehiskujud *tulnuksin*, *tõmbamaks*?” Tauli ootused muutuste suhtes on olnud suuremad ning tal ei saanudki olla ettekujutust, kui raske oli ÕS-i tegijail olnud vabariikliku õigekeelsuskomisjoni vanameelselt II koosseisult (1972–1978) kõige pisemaidki morfoloogianormide muutusi saavutada (vt Erelt 2002a: 227–233). Teistsuguseks saab komisjoni tööõhkkond alles III koosseisu ajal (1979–1983), s.o juba 1976. aasta ÕS-i järgses kriitikalaines (vt Erelt 2002a: 238–243). Muu hulgas otsustatakse siis ka 1980. aastal lubada tingivas kõneviisis kasutada nii pöördelõppudega kui ka pöördelõppudeta vorme. (Kuid näiteks Keele ja Kirjanduse toimetusele oli otsus ikka veel nii vastumeelt, et keelduti seda ilmutamast, kuigi kehtis kokkulepe kõigi VÕK-i otsuste avaldamise kohta.)

Kahe aasta pärast avaldas V. Tauli ÕS 1976 kohta pikema arvustuse, kasutades ühtlasi juba kodumaal 1977. ja 1978. aastal ilmunud ÕS-i kriitikat ja sellega paljus nõustudes (Tauli 1979). R. Kull vastas sellele kirjaga 31. III 1981. (Kulli kirju V. Taulile peaks olema rohkemgi olnud, kuid paberi-virnade sorteerimisel nende koopiaid näha polnud.) Ta selgitab III völte märkimist, vöörsönade palataliseerimise tendentse, üksiksönuti vöi tüübiti normimist. R. Kullil on ka röömustavad uudised VÖK-i III koosseisu tegevuse kohta.

Tsiteerin Raimo Raagi: „Paljudes küsimustes kritiseerib Valter Tauli ametlikku keelenormi ning esitab omapoolseid muutmissetepanekuid [s.o „Eesti grammatika” I osas – *T.E.*]. Kuigi ta ei vöinud hellitada erilist lootust, et ametlik Nöukogude Eesti vöiks tema kui pagulasteadlase seisukohtade ja ettepanekutega arvestada, peab nentima, et mitu neist leidis hiljem ametliku tunnustust.... Kuigi nende keelenormingumuutuste käikuandmisel otseselt Valter Tauli seisukohtadele ei viidatud, vähemalt avalikult, vöib siiski arvata, et need olid tollastel keelenormijatel teada” (Raag 2007: 858–859). Mul on kahju, et meie keelekorraldajate toonast tegevust on nähtud seesuguses köverpeeglis. Nagu eespool kirjeldasin, kritiseerisid suuresti samu keelenorminguid nii V. Tauli grammatika I osa (1972) kui ka T. Erelti ja R. Kulli morfoloogiaartikkel (1970), rääkimata juba ÕS-i järgsest kriitikast. Üksteise seisukohti tunti, hinnati ja arvestati ning polnud oluline, kes oli kodumaal, kes paguluses. Raskus oli hoopis mujal: kuidas teha konservatiivsetele keeleteadlastele selgeks, et keele muutumine on paratamatu ja loomulik. 1970. aastate lõpuks valmisid Mati Hindi, Udo Uibo, Jaak Peebo jt ulatuslikud morfoloogiauuringud, mille alusel VÖK-i III koosseis tegigi 1979. ja 1980. aastal suured keelenormi nihkumist arvestavad otsused. Kes kõik neid uuendusi nõudnud olid, sellele põhjendustes kohati viidati, kohati mitte. Nii et kui olid arvamuste viited, siis sai seal olla ka Tauli. Pärast muudatuste lainet on V. Tauli R. Kullile kirjutanud (5. VI 1984): „Ma olen siiski röömus et nii palju minu ettepanekuid on realiseeritud, mitte seepärast et need on minu ettepanekud, vaid sellepärast et need teevad eesti keele paremaks.” [Söna *siiski* on tingitud laadivaheldusvaidlusest, mida kirjeldan allpool. – *T.E.*]

Taulil oli küll üks solvumiskoht, millest ta on kirjutanud kahes 1984. aasta kirjas. See oli Huno Rätsepa lause: „...eesti kirjakeele sõnavara täiendamise ja korrastamine, eesti keele sõnavara uurimine üldse vajab hädasti tugevamat teoreetilist alust, vajab eriti sõnamoodustuse kasutamiskõlblikku üldteooriat, mis peaks olema kirjakeele teooria üks komponent” (Rätsep 1983: 7). Miks H. Rätsep V. Taulist mööda on vaadanud, pole minu kohus teada, aga igatahes on Tauli seda maininud 5. VI 1984 ja 13. VIII 1984 kirjas Kullile: „Muidugi mul on põhjust olla ka nõrdind et mu KA-s ja ITLP-s [s.o eesti- ja ingliskeelses „Keelekorralduse alustes” – *T.E.*] esitatud üksikasjalikku teooriat ignoreeritakse ja peetakse kõlbmatuks....” Ei vaidle vastu: Tauli on tõesti esitanud kirjakeeleteooria osana sõnamoodustuse üldteooria 66 leheküljel. Üks võimalik kirjakeeleteooria ja üks võimalik sõnamoodustuse üldteooria, mis on vägagi arvestatav, aga ei välista seejuures teiste loomist.

Olgu siinjuures üks kõrvalepõige selle kohta, kuidas V. Tauli huvitas ka sõnavaratöö praktika ja ta on selleski osalenud. Sain Lundis 1993. aastal lugeda kirju 1962. aastast, kui Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis juures tegutses aktiivselt keeleteoimkond, otsides eesti vasteid tollal aktuaalseks saanud inglise- ja rootsikeelsetele sõnadele. Oma ettepanekuid saatsid Rootsi ka Montreali Kultuurõhtute Toimkond ja Hugo Salasoo Austraaliast. Tauli oli toimkonna juhataja ja analüüsis tema kätte kogunenud eeteid. Toon sõnamurede konkretiseerimiseks siinkohal ainult kaks näidet. Otsiti vastet rootsikeelsele verbile *lifta*. Julius Mägiste soovitas *liftama* : *liftata*, Valter Tauli eelistas *liftima* : *liftida*, Andrus Saareste idee oli *küüti saama* (kirjas ei ole tema transitiivset väljendit). Eestis räägiti samal ajal sõiduviisi mõttes *autostopist* (1960. aastate algul oli selleks isegi autostopi märk). Tegevusena oli ja on praegugi käibel *hääletama* 'maanteel käetõstega märku andes autot peatama' ning heal juhul selle tulemusena *saadakse priiküüti*. Inglise sõna *handicap* vasteks esitas A. Saareste tuletise *vajakus*. V. Tauli tegi edasi omadussõna *vajaklik* (*vajaklikud inimesed*), J. Aavik soovitas laenverbi *handikappima* ja sellest *tud*-kesksõna (*handikapitud inimesed*). Selles mõttes oleme teatavasti kasutanud *puue* ja *puudega* (~ *puuetega*) *inimesed* (kuni tuli koos poliitilise korrektsuse nõudega väljend *erivajadustega inimesed*).

Teiseks kohtasin Lundi Ülikoolis pabereid 1968. aastast ja nimelt „Eesti terminoloogilise sõnaraamatu” toimkondade tegutsemisest. Neid oli tervelt 30 igasugustelt erialadelt, pooltes küll üksainus liige. Keeleteaduse toimkond oli aga esinduslik: dots V. Tauli (juhataja), prof J. Mägiste, prof E. Oksaar, *fil. lic.* H. Jänes. Henno Jänes oli ka sõnaraamatu toimetuses. Sõnaraamatus pidid tulema peale eesti terminite muukeelsed vasted ja mõisteseletused. Toimkondade töö loodeti kokku saada 1. oktoobriks 1968. Kahjuks ma ei tea, mis sai edasi. Nii see töö kui ka eelmises lõigus mainitud keeleteoimkonna töö vajaks uurimist ning pikemat kirjutist. Nimetasin neid siinjuures üksnes Tauli huvide ja tegevuse näitamiseks. Lähemalt teaks ehk Paul Laan, kes oli nii kirjandusteaduse kui ka raamatukogunduse terminitoimkonnas.

Muidugi pole ma siinses kirjutises tahtnud jätta muljet, nagu oleks lausa kõiges ühel meelel oldud. Keelekorralduses pole see kunagi nii. Oluline ja üsna täielik seisukohtade lahknemise koht Valter Tauli ja Tallinna keelekorraldajate vahel oli suhtumine laadivaheldusse ja eriti laadivahelduslikesse uudissõnadesse. V. Tauli kiri R. Kullile 5. VI 1984, Kull Taulile 2. VII 1984 ja Tauli Kullile 13. VIII 1984 on täis teravat selleteemalist vaidlust. V. Tauli

on pärast „Väikese uudissõnastiku” (Erelt 1983) ilmumist väga häiritud: „Et praegusel raaliajastul rakendatakse sõnamudeleid mis põhjenevad hulk sajandeid tagasi toimund foneetilisel arengul on küll imelik” (5. VI, aga sama mõte ka 13. VIII). Tauli esimene morfoloogia põhimõte oli teatavasti: „M 1: Morfeem peab olema muutumatu igas ühendis” (Tauli 1968: 50). Laadivahelduse talumatus oli tal niivõrd sees, et ta püüdis seda oma keeles võimalikult vältida (vt nt ühes eespoolses tsitaadis käänamine *kadu* : *kadu pro kao*). Olen oma „Eesti keelekorralduse” raamatus Valter Tauli käsitluses sellest kirjutanud kaks lehekülge, sh ka kahest kõnealusest kirjast (Erelt 2002a: 164–165). Need ja Rein Kulli seletuskiri väärisksid tervikuna publitseerimist. Tegemist ei ole lihtsalt Tauli ja Kulli seisukohtade kokkupõrkega, vaid need positsioonid väljenduvad nii teoorias kui ka praktikas palju laiemalt. Ühed on lihtsa struktuuri nimel valmis ka ülepingutatud lihtsustusteks, teised hoia- vad kinni algupärastest keerulistest joontest ja soovivad neid aeg-ajalt mõnes uudiskeelendiski rakendada. Esimest seisukohta on meil esindanud peale Valter Tauli veel Mati Hint ja Martin Ehala, teist Rein Kull ja Henn Saari. Nii et pole siin vastuolu kodu- ja pagulasteadlaste vahel (ma ei tuleks ise- seisvalt sellise vastanduse pealegi). Ei lähe siin vastuolujoon ka teoreetikute ja praktikute vahelt, sest nimetatud mehed on kõik tugevad olnud ka teoorias. Seisukohad olid erinevad ja kõik.

Niisugused lisandused olen tahtnud teha kahele suurt huvi pakkunud ja heale kirjutisele: üksnes kinnitada, et Vene ajalgi töötasid eesti keelekorralduses inimesed, kelle keelelisi tõekspidamisi ei määranud Vene poliitika. Niisamuti ei määranud see teiste keeleteadlaste tööde tundmist, analüüsimist ja neile viitamist.

Kirjandus

- EE 5 = Eesti Entsüklopeedia EE 5. konj-lõuna. Tallinn: Valgus, 1990.
 EE 6 = Eesti Entsüklopeedia. EE 6. lõuna-nõud. Tallinn: Valgus, 1992.
 EE 9 = Eesti Entsüklopeedia. EE 9. sun-türg. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1996.
 EE 11 = Eesti Entsüklopeedia. EE 11. Eesti üld. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2002.
 EE 14 = Eesti Entsüklopeedia. EE 14. Eesti elulood. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2000.
 ENE 5 = Eesti nõukogude entsüklopeedia. maap-pair. Tallinn: Valgus, 1973.
 ENE 7 = Eesti nõukogude entsüklopeedia. rund-ting. Tallinn: Valgus, 1975.
 Erelt, T. 1983. Väike uudissõnastik. Tallinn: Valgus.
 Erelt, T. 2002a. Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
 Erelt, T. 2002b. Keelekorraldaja Elmar Muuk 1901–1941. – Emakeele Seltsi aasta- raamat 47, 2001. Tallinn, lk 193–196.
 Erelt, T., Kull, R. 1970. Morfoloogia, kooliõpetus ja õigekeelsussõnaraamat. – Nõukogude Kool, nr 8, lk 583–589; nr 10, lk 735–739.
 Estonian: Typological Studies II. Ed. by M. Erelt. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 8. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1997.
 Kask, A. 1970. Elmar Muuk ja eesti kirjakeele normid. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 21–29, 94–101.

- Koppel, M.-M. 2007. Mahalaskmine pärast surma. – Eesti Ekspress 28. VIII 2007.
- Mihkla, K. 1972. Elmar Muuk grammatikuna. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 210–218.
- Raag, R. 2007. Valter Tauli elust ja keelelisest tegevusest. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 857–863.
- Rätsep, H. 1983. Eesti kirjakeele sõnavara rikastamise päevaprobleeme. – Kirjakeel 1983. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, lk 3–17.
- Tauli, V. 1963. Johannes Voldemar Veski keelekorraldajana. – Mana, nr 3–4, lk 241–252.
- Tauli, V. 1968. Keelekorralduse alused. Stockholm: Eesti Raamat.
- Tauli, V. 1972. Eesti grammatika 1. Hääliku-, vormi- ja sõnaõpetus. Uppsala: Soome-Ugri Keelte Instituut.
- Tauli, V. 1979. Õigekeelsussõnaraamat 1976. – Mana, nr 46, lk 36–41.
- Tauli, V. 1980. Eesti grammatika 2. Lauseõpetus. Uppsala: Finsk-ugriska institutionen.
- Tauli, V. 1982. Johannes Aaviku keeleuuendus. Kriitiline ülevaade. Stockholm: Eesti Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Tauli, V. 1984. The Failure of Language Planning Research. – Panagani. Language Planning, Implementation and Evaluation. Ed. by A. Gonzalez. Manila: Linguistic Society of the Philippines, lk 85–92.
- Uibo, U., Erelt, M. 1982. Eesti keele ühemehegrammatika. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 213–218.
- Vääri, E. 2002. Sundunustatud keelemees Elmar Muuk 100 ja 40. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 30–37.